

Kaunis elämä lehdissä *DDR-Revue* ja *Neuvostoliitto*

Havainnollistan artikkelissani, kuinka kylmän sodan aikaisissa propagandajulkaisuissa *DDR-Revuessa* ja *Neuvostoliitto* rakennettiin kauniin elämän ihannekuva. Tarkastelen mainittua visiota retoriikka- ja representaatioanalyysin keinoin. Artikkelin näkökulma tulee puolestaan utopiatutkimuksesta (*Utopian Studies*). Utopian ja dystopian dialektiikalle ominaisella tavalla *DDR-Revuessa* ja *Neuvostoliitto*-lehdessä rakennettu kauniin elämän ihannekuva on jännitteinen. Tavoitteena oli tasa-arvoinen, luokaton ja riistoton kommunistinen yhteiskunta, mutta reaalisozialistinen arki oli usein varsin karua ja totalitaarinen järjestelmä vaani kaiken aikaa utooppista ihannekuva. Artikkelissa esitetään ensin, kuinka mainituissa lehdissä manifestoitiin taiteita ja kauniita ympäristöjä, jonka jälkeen kiinnitetään huomiota siihen, minkälaista osaa onnelliset lapset näyttelivät tässä rakennustyössä.

Kalle Lampela

Meidän taistelumme ja kaiken toimintamme sanelee yksi ainoa tarkoitus – rakentaa, luoda, työskennellä sitä varten, että ihmiset voisivat elää alati paremmin ja kauniimmin. (Nikita Hruštšev, NL 66/1962, 1.)

Saksan demokraattinen tasavaltamme muodostuu kauniimmaksi ja sosiaalisesti turvattummaksi. (Erich Honecker, DDR-R 1/1977.)

DDR-Revue oli kuvitettu aikakauslehti, joka ilmestyi kerran kuukaudessa useilla kielillä vuosina 1956–1990. Vuoden 1960 alussa lehti alkoi ilmestyä suomeksi. Lehteä julkaisi DDR:n kansainystävyyden liitto ja DDR-Pohjoismaat-ystävyyssseura. Ensimmäisessä suomenkielisessä numerossa sanotaan, että lehden ”tarkoituksena on välittää ulkomaille tietoja humanistisen saksalaisen kulttuurin kehityksestä sekä poliittisesta- ja kulttuurielämästä Saksan Demokraattisessa Tasavallassa”. Myös maailman rauhan säilyttäminen ja lujittaminen olivat agendalla. (DDR-R 1/1960, 1.)

Neuvostoliitto-lehdellä oli sama propagandistinen missio kuin *DDR-Revuella* eli välittää mahdollisimman myönteistä ja edistyksellistä kuvaa ulkomaille sosialismin rakennustyöstä. *Neuvostoliitto*-lehden juuret ovat kuitenkin huomattavasti avantgardisemmat kuin *DDR-Revuen*. Neuvostohallinto pyrki 1920–30-luvuilla monin keinoin kertomaan saavutuksistaan. Hallinto panosti etenkin näyttely- ja julkaisuutoimintaan, johon valjastettiin maan parhaat voimat. Maksim Gorkin aloitteesta vuonna 1930 alettiin toimittaa lehteä nimeltä *SSSR na stroike* (Neuvostoliittoa rakennetaan). Tunnetut venäläiset avantgardistit El Lisitski ja Aleksandr Rodtšenko vastasivat lehden graafisesta suunnittelusta, valokuvista ja taitosta. Lehden pyrkimyksenä oli esittää valokuvin Neuvostoliitossa käynnissä olevan rakennustyön koko laajuus ja kirjo. Lehti ilmestyi kerran kuukaudessa aina vuoden 1941 puoliväliin saakka ja vielä vuoden 1949 ajan. Seuraavan vuoden maaliskuussa lehti syntyi uudella nimellä *Sovetski Sojuz* eli Neuvostoliitto. (Margolin 1997, 166–167.) Vuonna 1957 lehti alkoi ilmestyä suomeksi nimellä *Neuvostoliitto*. Etenkin 1950–1960 lukujen *Neuvostoliitto*-lehdissä avantgardistien jättämä perintö vielä näkyi ja tuntui. 1970–1980-luvuille tultaessa henki alkaa hälvetä, mutta yhä toisinaan taitossa ja valokuvauksessa luotetaan dynaamisiin kuvakulmiin ja diagonaalisommitelmiin etenkin rakennustyömaiden, terässulattojen, tehtaiden ja henkilöiden kuvauksissa.

1930-luvulla El Lisitski sommitteli herooisia kuvakulmia vesivoimalaitosten ja patojen rakennustyömailta. Rinnastamalla kuvia ja kuvafragmentteja hän pyrki korostamaan kokojen äärimmäisiä vastakohtia. Tällaisten fotomontaasien oli tarkoitus näyttää sekä myyttisiltä että luonnollisilta samanaikaisesti. Montaasit enteilivät Gorkin romanttisen realismin käsitettä, joka perustui olemassa olevan ja ideaalin samanaikaiselle esittämiseen, toisin sanoen sen, millaista elämä oli ja sen, mitä se voisi ideaalitalanteessa olla (Margolin 1997, 174). Sekä *DDR-Revuen* että *Neuvostoliitto*-lehden toimitustyössä painopiste oli ideaalissa, jota pyrittiin esittämään painamalla lehtiin vain hyvin valikoituja otoksia sosialistisesta arjesta.

Valikoivuus olikin ensisijainen keino rakentaa paremmasta huomisesta utopiaa. Toinen keino, jolla uskoa utooppisen voimaan pyrittiin lujittamaan, oli hyperbola eli kielikuva, jossa kohdetta tai ilmiötä kuvataan epätodellisissa mittasuhteissa, liioitellen. Hyperbolaa on käytetty paljon kansanperinteessä, saduissa ja humoristisessa kirjallisuudessa, mutta *DDR-Revuen* ja *Neuvostoliitto*-lehden genre ei suinkaan ollut huumori tai satiiri.

Josif Stalin oli äärimmäisen kilpailuhenkinen ja pyrki välittämään kuvaa Neuvostoliitosta työläisten paratiisina, joka oli ylivoimainen verrattuna dekadenteihin länsimaihin. 1930-lukulaisen neuvostopropagandan esittelemän paratiisin pääpiirteet olivat sankarilliset saavutukset kaikilla elämän alueilla, neuvostokansalaisten jalomieliset oikeudet ja yhteisesti jaettu tulevaisuusvisio vallankumouksessa Neuvostoliittoon liitettyjen moninaisten etnisten ja kansallisten ryhmien joukossa. Margolinin (1997, 167) mukaan tämän kuvan luomisessa *USSR na stroike* -lehdellä oli keskeinen rooli.

DDR-Revuen ja *Neuvostoliitto*-lehden toimitustyössä seurattiin näitä Stalinin pystyttämiä tienviitoja. Molemmat lehdet olivat yleisaikakauslehtiä. *DDR-Revue* esitteli ”ajan kuvia Saksan demokraattisesta tasavallasta” ja *Neuvostoliitto*-lehti mainosti itseään kuvalehtenä. Kunnianhimoinen valokuvajournalismi olikin *Neuvostoliitto*-lehdessä erityisroolissa. Lehtien ideologinen paatos oli veistetty samasta puusta, mutta ne poikkesivat toisistaan kuitenkin monin tavoin.

Neuvostoliitto-lehden sisällössä korostuivat Neuvostoliiton taloutta, tiedettä, teknologiaa, taidetta, kulttuuria, urheilua ja kolhoosien – eli kollektiivimaatilojen – ja kansalaisten elämää käsittelevät artikkelit, katsaukset ja kuvareportaasit. Pääpaino oli Neuvostoliiton taloudellis-

ten, tieteellisten ja teknisten saavutuksien esittelyssä. Lehdessä oli myös palsta, jossa vastattiin lukijoiden Neuvostoliittoa koskeviin kysymyksiin. Lapsille oli satuja ja naisille muotia. NKP:n puoluekokousten ja ohjelmien esittelyllä oli erityisija. Eräs *Neuvostoliitto*-lehden palsta oli nimeltään ”Vähän kaikkea”, jossa esiteltiin lyhyesti ja ytimekkäästi kaikkea mahdollista neuvostolämän alueilta kevein piirroksin ja valokuvin havainnollistettuna.

DDR-Revue rakentui pitkälti *Neuvostoliitto*-lehden mallin mukaisesti, mutta konteksti oli saksalainen, mikä näkyi etenkin palstalla, jossa BRD:n eli Saksan liittotasavallan (Länsi-Saksan) ”natsihengen lietsontaa”, ihmisoikeusrikkomuksia, asevarustelua ja monenmoisia epäkohtia esiteltiin asianmukaisella paatoksella. Molempien lehtien viimeisillä sivuilla oli myös vitsiosastot, joissa lukijoiden mieltä pyrittiin keventämään piirrettyjen kuvien ja sanallisten kompien yhdistelmällä.

Propagandan arvottomuus ja utooppinen hermeneutiikka

Saksan ja Neuvostoliiton historiaa käsittelevän tutkimuskirjallisuuden äärellä on harvinaista törmätä *DDR-Revueen* tai *Neuvostoliitto*-lehteen. DDR-historioitsija Seppo Hentilä suo kuitenkin *DDR-Revuelle* muutaman sanan kirjassaan *Harppi-Saksan haarukassa* (2004). Hänen mukaansa lehti oli DDR:n virallisen ulkomaanpropagandan airut, johon otettiin ”vain tiukimman mahdollisen oikeaoppisuuden seulan läpäisseitä juttuja” (Hentilä 2004, 74). Hentilän näkökulma noudattelee visuaalisen propagandatutkimuksen äärellä tutuksi tulleita kantoja, joiden mukaan – kuten Iina Kohonen (2012, 18) toteaa – esimerkiksi Neuvostoliitossa julkaistut valokuvat ovat totuusarvoltaan mitätöntä, ”pelkkää propagandaa” (ks. myös Holborn & Nyström 2007).

Akateeminen historiankirjoitus ja *DDR-Revuen* ja *Neuvostoliitto*-lehden sisällöt ovatkin räikeässä ristiriidassa keskenään. Kun *DDR-Revuessa* kirjoitetaan sosialistisista työoloista, demokraattisista vapauksista, ympäristönsuojelusta ja asuntojen helposta saatavuudesta, historioitsijat kirjoittavat, kuinka DDR:ssä työnormien korotus johti ainasiin kiistoihin, demokratiaa ei ollut sen kummemmin kuin vapauttakaan, jatkuva asuntopula, ränsistyminen ja ahtaus olivat kansalaisten alituisena riesana ja piittaamattomuus ympäristöstä oli normaali käytäntö. Vesistöjen, metsien ja ilman saastuttaminen oli DDR:ssä todella massiivista. (Hentilä 1992; Fulbrook 2008; Grieder 2014; Vaizey 2014, 48–49.) Hentilä pitää myös kovaan ääneen toivotettua naisten tasa-arvoa eräänä sitkeimpänä DDR-myyttinä. Ja kun *Neuvostoliitto*-lehdessä esitellään, kuinka runsaasti kulutustavaroita oli saatavilla jo 1960-luvulla, historioitsijat kirjoittavat pulista, katovuosista ja eräänlaiseen vastavuoroisuuteen perustuvasta, pakon sanelemasta *blat*-järjestelmästä (Ledeneva 1998; Luukkanen 2004).

”Tiukin mahdollinen oikeaoppisuus”, valikoivuus, hyperbolisuus ja suoranaiset valheet ovat kuitenkin ne pääasialliset propagandistis-retoriset keinot, joilla mainituissa lehdissä utooppista rakennettiin. Siksi kiinnitän päähuomioni niihin. Vaikka propagandan virallisisä määritelmässä korostuvatkin tarkoitushakuisuus, manipuloivuus ja pyrkimys vaikuttaa suuriin kansanjoukkoihin, Neuvostoliitossa propaganda oli yhtäältä positiivisesti latautunut termi (Kohonen 2012, 19). Alkuvaiheen sosialismin ja myöhäisemmän reaaliosialismin ytimessä kuului propagandan sävyyn vahvasti vaikuttanut visio. Arto Luukkasen mukaan neuvostojärjestelmä legitimoivat itseään alusta saakka utooppisen peruselementillä: paremmalla tulevaisuudella. Valoisa tulevaisuus toimi ”järjestelmän porkkanana”, kuten Luukkanen (2004, 13–14) toteaa: ”Neuvostojen maan suuri utopia perustui marxilaiseen olettamukseen kommunistisesta yhteiskunnasta, jossa kaikki saisivat tarpeidensa mukaan ja jokainen työskentelisi

kykyjensä mukaan”. Neuvostoliitosta piti tulla työläisten ja talonpoikien valtio, jolla ei olisi mitään yhteistä kapitalistiseen riistoon perustuvan maailman kanssa. Tällainen unelma vetosi neuvostokansalaisiin ja mobilisoi heidät taisteluun paremman maailman puolesta (emt.). DDR:n ”humanistinen” tavoite ei ollut yhtään vaatimattomampi kuin Neuvostoliiton.

Hypoteesini on, että *DDR-Revuessa* ja *Neuvostoliitto*-lehdessä rakennettiin ihannekuva kauniista elämästä, eräänlaista sosialistisen järjestelmän näyteikkunaa. Kysyn tässä artikkelissa, minkälaisilla visuaalisilla ja retorisisilla keinoilla tuota kauniin elämän utopiaa rakennettiin. Olen siis kiinnostunut representatiivisesta kokonaisuudesta: kuvista, sanoista, sommitteluista, väreistä ja sävyistä. Ammannan artikkeliini näkökulman utopiatutkimuksesta (*Utopian studies*), jossa nojataan vahvasti muun muassa saksalaisen utopiafilosofin Ernst Blochin utooppisen hermeneutiikan perintöön (ks. Bloch 1986). Tässä tulkintaperinteessä lähdetään ajatuksesta, että utooppisen jäljittäminen ei vastaa mitään erityistä suunnitelmaa tai utooppista käytäntöä, siinä ollaan pikemminkin tekemisissä erilaisten kokemuksellisten fragmenttien kanssa allegorisesti. Jäljittäjä on kiinnostunut utooppisista toivomuksista ja odottamattomien, naamioitujen, peitettyjen ja häirittyjen keinojen moninaisuudesta. (Jameson 2010, 415–416; 2007, 1–9.)

Vaikka utopia on Blochille – ja myös Fredric Jamesonille – merkitykseltään myönteinen, toisin sanoen ei-kyyninen, pohjimmiltaan se on heidän ajattelussaan alisteinen dystooppiselle, koska utooppisessa on aina kysymys utopian ja dystopian dialektiikasta eli niiden jännitteisestä ja ristiriitaisesta suhteesta. Utooppista ei voi olla ilman sen vastakohtaa dystooppista, eikä dystooppista ilman utooppista. Blochin ja Jamesonin ajattelussa utopia on aina epätäydellinen ja keskeneräinen. Dystooppinen ilmenee samanaikaisesti jossakin siintävänä, ja jo läsnä olevana uhkana. Kun utopian edustajat sulkevat rajansa – konkreettisesti tai vertauskuvallisesti – vakuuttaen olevansa ainoina oikeassa, utopia on kääntynyt dystopiaksi. Vaikka utooppisen epätäydellisyys ja keskeneräisyys merkitsevätkin dystooppisen sinnikästä läsnäoloa, epätäydellisyys ja keskeneräisyys ovat utopian määritelmän keskeisimmät rakennusaineet. (Boer & Li 2015, 310–313.)

Historioitsija Mary Fulbrookin mukaan DDR:n historiaa leimaa utooppisten unelmien ja tukahduttavien keinojen omituinen sekoitus (Fulbrook 2008, 23). Myös historioitsija Hester Vaizey (2014, 161) korostaa, kuinka kaksi äärimmäistä luonnehdintaa määrittää DDR:n perintöä: yhtäältä läpeensä demonisoitu Stasi-keskeinen tulkinta ja toisaalta ruusuinen kuva yhteiskuntautopiasta. Tässäkin utooppisen ja dystooppisen dialektiikka on selvästi läsnä. Fulbrookin ja Vaizeyn arviot kävisivät myös Neuvostoliiton historian tulkinnoista. Virallisen historiankirjoituksen ja marxilais-leniniläisen propagandamateriaalin äärellä utooppisen ja dystooppisen dialektiikka konkretisoituu. Kun propagandamateriaali perustuu utooppisen manifestoisuudelle, virallinen historiankirjoitus tuo esiin yhteiskunnalliset realiteetit. Esimerkiksi DDR-propagandan uskottavuutta söivät vuonna 1961 pystytetty Berliinin muuri, Stasi ja keskitetty *SED*-valta¹, toisin sanoen *DDR-Revuessa* rakennetulla utooppisella oli vastassaan mahti, jota se ei voinut voittaa. *Neuvostoliitto*-lehden hurjat visiot vuosina 1960–1961 iskivät taas vasten vankileirien saaristoa, suljettuja rajoja, toisinajattelijoiden vainoja ja KGB:tä. Omalla erityisellä tavallaan diktatuurin logiikkaan kuuluu utooppisen liekin sytyttäminen ja sen hidas sammuttaminen. Tukahduttava valta luo utooppisen projektin, jonka toteuttamisen esteeksi se itse asettuu.

Menetelmällisesti ammannan representaatioanalyysin ja retoriikka-analyysin perinteistä. Selvitän miten *DDR-Revuen* ja *Neuvostoliitto*-lehden tekijät pyrkivät vakuuttamaan yleisönsä eli tarkastelen myös argumentoinnin lähtökohtia ja argumentoinnin tekniikoita (Thompson

1990, 60–61; Perelman 1996, 16–61). Argumentaatioteoreetikko Chaïm Perelman tarkoittaa argumentoinnin lähtökohdilla puhujan tai kirjoittajan julkilausumattomia oletuksia niistä tavoista ja periaatteista, joilla yleisöä lähestytään. Kirjoittaja ikään kuin olettaa yhteisymmärryksen alueita, arvostuksia ja haluttuja asioiden tiloja. Argumentoinnin tekniikoilla Perelman tarkoittaa kielen resursseja, joiden avulla rakennetaan väitteiden uskottavuutta. Kirjoittaja yrittää olla vakuuttava käyttämällä syy-seuraus-suhteita, tavoite-keino-kytkentöjä, esimerkkejä, rinnastuksia, metaforia ja vastakkainasetteluja niin, että kokonaistuntu olisi uskottava. (Ks. Perelman 1996, 16–61; Summa 70–71.) Myös identifikaatiota käytetään. Retoriikan tutkija Kenneth Burken mukaan identifikaatio eli samastaminen on keskeinen prosessi, jolla kirjoittaja tai muu toimija pyrkii vakuuttamaan yleisönsä (Summa 1996, 56–59). Rinnastuksilla, metaforilla, identifikaatiolla ja vastakkainasetteluilla onkin merkittävä rooli *DDR-Revuen* ja *Neuvostoliitto*-lehden tekijöiden tavassa rakentaa kaunistaa maailmaa.

Retoriikka-analyyseissä tai niin sanotussa uudessa retoriikassa ei kuitenkaan kiinnitetä huomiota estetisointiin tai visuaalisiin vaikuttamispyrkimyksiin, vaan enemmän teknisiin tai kielen rakenteen kannalta olennaisiin seikkoihin. Siksi myös representaatioanalyysi tulee tässä artikkelissa tarpeeseen, erityisesti sen tarkastelussa, mitä sanat ja kuvat – ja visuaaliset aineistot ylipäänsä – esittävät ja edustavat (Knuutila & Lehtinen 2010).

Tutkimusaineistoni käsittää vuosina 1960–1990 julkaistut suomenkieliset *DDR-Revuet* ja vuosina 1957–1991 ilmestyneet suomenkieliset *Neuvostoliitto*-lehdet, lukuun ottamatta joitakin puuttuvia irtonumeroita.² Mainitut lehdet olivat pieni osa sosialististen maiden mitattavaa propagandaa ja kulttuurivaihtoa, jolla Neuvostoliitto ja DDR pyrkivät vaikuttamaan länsimaiden – ja ennen kaikkea puolueettomien Ruotsin ja Suomen kansalaisten – asenteisiin (Abraham 2007; Hentilä 2003; 2004). Kylmän sodan maailmassa Suomi oli tärkeä poliittisen vaikuttamisen kohdemaata sekä Neuvostoliiton että DDR:n näkökulmista. Neuvostoliitto oli ajoin vahvasti läsnä jopa Suomen sisäpolitiikassa (Hentilä 2003; Vihavainen et al. 2017), ja DDR puolestaan kävi ankaraa taistelua Suomen huomiosta Länsi-Saksan kanssa (Hentilä 2004; 2003). Kansainvälisen tunnustuksen saaminen myös Suomelta oli 1960-luvulta lähtien DDR:n keskeisimpiä ulkopoliittisia tavoitteita, mutta samalla myös Suomen ja muiden kapitalistimaiden sisäpolitiikkaan vaikuttaminen pysyi merkittävänä tehtävänä (Hentilä 2003; 2004). Lisäksi DDR:n ja Neuvostoliiton suhde oli symbioottinen. Ilman Neuvostoliittoa ei DDR:ää olisi edes muodostettu. DDR oli Neuvostoliiton läntisin tukiasema ja useissa kysymyksissä DDR:n ylin johto seurasi Neuvostoliiton periaatteita uskollisesti. (Ks. tarkemmin Taylor 2008.) Suhde oli tiiviimpi ja ”ystävällisempi” kuin vaikkapa Neuvostoliiton ja Tšekkoslovakian, saati Neuvostoliiton ja Jugoslavian tai Unkarin.

DDR-Revue ilmestyi kerran kuussa noin neljän miljoonan painoksena. Suomessa lehteä tilasi 1970-luvun alussa noin 2 600 tilaajaa (Hentilä 2004, 74). *Neuvostoliitto*-lehti ilmestyi kansainvälisesti yli 1,3 miljoonan levikillä. Suomeksi ilmestyi myös muita Neuvostoliittoa myönteisessä valossa esitelleitä julkaisuja, kuten *Neuvostoliitto tänään*, *Maailma ja Me* ja *Punalippu*. Helsingin Hakaniemessä sijainneessa Itä-Saksan Kulturzentrumissa jaettiin taas runsaasti DDR-painotuotteita myös suomeksi, kuten kirjasta *DDR esittäytyy*. (Hentilä 2004, 75–77.) Kansankulttuuri välitti puolestaan Moskovalaisen Progress-kustantamon suomennettuja painotuotteita Simonkadun kirjakaupassaan.

Olen rajannut aineistoni *DDR-Revueen* ja *Neuvostoliitto*-lehteen, koska ensin mainittu oli ainoa suomeksi ilmestynyt DDR:stä kertova aikakauslehti, jonka sisältöön muu DDR-propagandamateriaali ei tuo mainittavaa lisää; jälkimmäisellä on taas maineikas ja taiteellisesti kunnianhimoinen historia, lehti oli suurikokoisempi ja valokuvajournalismiltaan laadukkaam-

pi kuin kilpailijansa. Näin ollen se edustaa kattavammin neuvostopropagandaa kuin pelkästään Suomeen suunnatut kilpailijansa. Toisin sanoen *DDR-Revue* ja *Neuvostoliitto*-lehti edustavat yhtä aikaa sekä internationalistista, ekspansiivista kommunismia että Suomeen kohdistuvia ulko- ja sisäpoliittisia vaikutuspyrkimyksiä.

Tutkimusaineistoni ajallinen rajausta aineiston äärellä syntyneestä alustavasta havainnosta, että riippumatta kulttuurisista ja maantieteellisistä eroista Neuvostoliiton ja DDR:n kesken, kauniin elämän manifestoiminen säilyy hämmästyttävän samanhenkisenä vuosikymmenestä toiseen. Maailma muuttuu, mutta sinnikäs utooppisuus hälvenee lehtien sivuilla vasta reaaliosialismin päätepysäkkiä lähestyttäessä vuosina 1990–1991. Koska jokaisesta irtonumerosta löytyy jotakin kauniin elämän rakentamiseen liittyvää, olen valinnut aineistosta erilleen sitä edustavia otoksia tarkempaa analysointia varten. Tarkastelen niissä ensin kauneuden manifestoimista taiteen ja kauniin ympäristön konteksteissa, jonka jälkeen kiinnitän huomiota siihen, millaista osaa onnelliset lapset näyttelivät tässä tarinassa. Artikkelit rakentuu siten, että kuvailen ensin aineistoa ja annan sen puhua omalla kielellään. Tämän jälkeen esitän aineiston analyysin ja johtopäätökset.

Kaunis elämä kaikille

Kauneuden ja humanismin roolia manifestoitiin *DDR-Revuessa* ja *Neuvostoliitto*-lehdessä pääasiassa korostamalla taiteiden kirjoja ja ympäristön esteettisyyttä. Kauneus oli laadultaan ja lajiltaan klassista ja ihanteellisen romanttista ja kauneus-käsitteen laajuuden huomioon ottaen suorastaan stereotyyppistä, koska se rajattiin vain myönteisiin ja mielihyvää – oletetusti – tuottaviin kohteisiin (vrt. Davies 2012, 9–15). Toisin sanoen kauneus esitettiin keskeisenä arvona ja kiinnitettiin moraalisiin esityksiin. Moraalisilla arvoilla, kuten filosofi Marcia Muelder Eaton (2006, 49) toteaa, voi olla merkittävä vaikutus esteettisiin arvioihin.

Valtakunnalliset taidenäyttelyt olivat DDR:n kuvataide-elämän keskiössä. Esimerkiksi *DDR-Revuessa* 10/1972 kerrotaan ”suuren luokan kulttuuripoliittisesta tapahtumasta” DDR:n VII taidenäyttelystä otsikolla ”Taide-elämän runsautta”. Näyttelyn tehdessä tuloaan DDR:n kaikissa piirikunnissa valmistauduttiin myös järjestämällä paikallisia näyttelyitä. Artikkelin yhteydessä on kuvia työläistäiteilijoiden teoksista, joihin on ikuistettu partisaaneja, voimaloita, voimistelua ja poliittista laulua (DDR-R 10/1972, 44).

Neljä vuotta myöhemmin *DDR-Revuen* välityksellä käytiin kirjoittavien työläisten kerhossa, esimerkiksi artikkelissa ”Missä runoratsu laukkaa” kerrotaan runoja ja näytelmiä kirjoittavista työläisistä (DDR-R, 4/1976, 2). Lehdessä julkaistu Saksan sosialistisen yhteinäisyyspuolueen SED:n ”ohjelmaluonnos” kertoo tavoitteista: ”puolue toimii sosialistisessa yhteiskunnassa vallitsevan korkean henkisen kulttuurin puolesta, johon kuuluvat lisääntyneet henkilökohtaiset taiteellisen ja esteettisen nautinnon tarpeet. Puolue näkee tärkeänä tehtävänä antaa virikkeitä kansan kulttuuriselle luomistyölle mahdollisimman monipuolisesti ja edistää kansan taiteellista toimintaa” (DDR-R, 4/1976, 2).

DDR-Revuessa oli 1970-luvulla tapana liittää pääkirjoitukset kansikuvaan otsikolla ”Kansikuvamietteitä”. Vuoden 1977 neljännen numeron kannessa ollaan piirustusluokassa. Pääkirjoituksessa ”Kauneutta on edistettävä...” kerrotaan kuinka saksalaisen proletariaatin ensimmäinen ja merkittävin kirjailija Georg Weerth ylisti 1800-luvun puolivälin tienoilla työläisten kauneusaistia. Hän kuvasi, kuinka työläiset ovat säilyttäneet kaupunkien loassa, tehtaiden savussa ja paloviinakapakoiden huurussa rakkauden kukkiin ja viettävät antaumuksella ja runollisella intomielisyydellä kukkaisjuhla. Kirjailijan mukaan useamman kerran

vuodessa vietettävä kukkaisjuhla on merkittävä, koska se on lähtöisin kansasta ilman mitään ulkoista syytä. Weerth näkee tässä ”todisteen siitä, että työläinen on poliittisen kehityksensä rinnalla säilyttänyt sydämessään todellisen luonnonrakkauden aarteen, kaiken runollisuuden lähteen...” (DDR-R 4/1977). Sitaattien jälkeen pääkirjoittaja Reinhard Delau luettelee, kuinka suuri osa DDR:n kansalaisista harrastaa vapaa-aikanaan taiteita, ja päättää kirjoituksensa sosialistisen järjestelmän ylistykseen (emt.). Delaun nostoissa klassisen kauneuden romanttis-utooppiset ihanteet välittyvät kirkkaina.

DDR:n 25. juhlavuoden joulukuun numeron (12/1974) kanssa nuori aviopari nostaa pari-kolmevuotiasta poikaansa ilmaan ja ”kansikuvamietteissä” menestys, rikkaus ja kau-

Kuva 1. DDR-Revuen 12/1974 kansi (DDR-R 12/1974).

neus kulkevat käsi kädessä. Pääkirjoittaja toteaa: ”ihmisen hyvinvointi on meidän kaikkien päämääränä” (DDR-R 12/1974) (Kuva 1.). Hyvinvointia huokuu myös *Neuvostoliitto*-lehden 130/1967 takakansi, jossa kukkaseppelein kruunattu näyttelijä Galina Spoludennaja hymyilee vienosti SNTL:n kansojen IV spartakiadeissa (Kuva 2.)

Neuvostoliitto-lehden numerossa 46 vuodelta 1960 on artikkeli ”Kansan kauneusvaiston kasvu”, jossa kerrotaan, kuinka muotiliike vierailee *Rassvet*-nimisellä kollektiivitalalla. Pääkuvassa kaksi kolhoosin nuorta naista loikoo kukkakedolla ja katselee pukumalleja muotilehdestä. Sikatilan tyttö punaa aitauksella huuliaan pienen peilin avulla. Yläkuvassa

Kuva 2. *Neuvostoliitto*-lehden 130/1967 takakansi (NL 130/1967).

pyöräillään. Kuvan alla lukee: ”urheilu luo terveyttä ja...kaunistaa vartaloa” (NL 46/1960, 15). Lypsäjä Rita Suhanova toteaa: ”kaikkihan nyt teettävät vaatteensa muotiliikkeessä. Muotijalkineet ostan Leningradista, kun menen lomalle” (NL 46/1960, 16). Artikkelin kirjoittaja Julia Horitskaja toteaa jutun lopuksi: ”maaseudun naisten kauneusvaatimus ei ole mitään muotihulluutta. Aistikkaasti pukeutuminen on aivan luonnollinen ilmiö” (NL 46/1960, 17).

Vuosi 1960 oli Neuvostoliitossa omistettu visioille. Utooppiset visiot ovatkin vahvasti läsnä vuosien 1960–1961 *Neuvostoliitto*-lehden numeroissa. Numerossa 47/1960 Nikita Hruštšev toteaa: ”me uskomme terveen järjen voittoon, totuuden voittoon, hyvät siemenet antavat runsaan sadon” (NL 47/1960, 2–3). Samaisen numeron reportaasi Bratskin voimailostyömaalta on saanut otsikokseen ”Romantiikkaa”. Kirjoittaja J. Kotler kytkee romantiikan löytöretkiin ja edistykseen. Romantiikka on hänen mukaansa hyvä ja innostava sana: ”se merkitsee sydämen ikuista tulta, ikuista pyrkimystä, kapinamieltä, kiihkeää henkistä elämää, harrasta halua käyttää jokainen hetki niin, että siitä olisi hyötyä ihmisille.” Tämä on kuitenkin vasta alkua. Kun Kotler pääsee vauhtiin, hän pistää täyslaidallisen kohti länttä. Toisin kuin länsimaisen dekadenssin kätyrit, todelliset romantikot, kuten Kotler kirjoittaa, ”tekevät taipaleita ja jättävät selvän jäljen”. Hän jatkaa: ”sitä ei pyyhi pois mikään eikä kukaan. (...) Romantikkojen perusominaisuutena on haaveilla, uhmata, uskaltautua suurimpaan ja vaikeimpaankin yritykseen” (NL 47/1960, 27–31). Näistä lausunnoista voi päätellä, että neuvostoromantiikan ylin tavoite on ilo.

Nikita Hruštševin maissinkasvatusprojekti epäonnistui maissin kasvatukseen sopimattomissa olosuhteissa, mutta 59. numerossa vuodelta 1961 on isossa värikuvassa ”komeaa maissia”. Artikkelissa kerrotaan, kuinka eestiläisessä Eduard Wilden kolhoosissa kohotaan yhteisvoimin vaurauten (NL 59/1961, 8). Tätä edellisessä numerossa kerrotaan runsain kuvin ukrainalaisessa Tšernobajevkan kylässä sijaitsevasta kolhoosista, joka on toteuttanut viisivuotissuunnitelmaa häikäisevin tuloksin. Lapsista on ”jännää leikkiä piiloa ’maissimetssä’”. Kolhoosi tuottaa hyvää Riesling-viiniä. Naiset ovat vapautuneet leipomishuolista, koska kolhoosin ”leipätehtaan tuotteissa on näköä ja kokoa”. Maanviljelyksen ohella kasvatetaan kalkkunoita. Toimittaja kuvaa kuinka kolhoosilaiset kuuntelevat pellolla matkadiosta Neuvostoliiton kommunistisen puolueen uutta ohjelmaluonnosta. Kaikki kuuntelevat äärimmäisen tarkkaavaisesti, jotta yksikään sana ei pääse ohi korvien. Pellolla on leppoisa tunnelma. (NL 58/1961, 46–51.)

Vuosi 1980 saattoi tuntua tuolloin kaukaiselta, mutta Neuvostoliiton virallisena tavoitteena oli saavuttaa kommunismi nimenomaan vuonna 1980. Numerossa 57 vuodelta 1961 kommunismille on omistettu kaksi aukeamaa, ensimmäinen on otsikoitu ”Kommunismien rakentamisen ohjelma” ja toinen ”Suunta: Kommunismi XXII Edustajakokouksen lähestyessä”. Ensimmäisellä aukeamalla todetaan, että ”Neuvostoliiton kommunistisen puolueen ohjelmaluonnos, joka esitetään seuraavan puoluekokouksen käsiteltäväksi ja vahvistettavaksi, on ensimmäinen ihmiskunnan olemassaolon aikana laadittu tieteellisesti perusteltu konkreettinen kommunistisen yhteiskunnan rakentamisen ohjelma.” Aukeamalla tiivistetään ohjelman pääkohdat. (NL 57/1961, 2–3.)

Toisella aukeamalla Marxismi-leninismien instituutin apulaisjohtaja, professori G. D. Obitskin, kertoo Neuvostoliiton historiaa ja toistaa ohjelmaluonnoksen äänenpainoja. Hän toteaa, että ”nyt ei enää kukaan vakavasti ajatteleva henkilö epäile suunnitelmien reaalisuutta”, ja päättää selostuksensa sanoihin: ”Neuvostoliiton työkanasa käy marxilais-leniniläisen opin valaisemaa tietä varmoin askelin pyhää päämääräänsä kohti” (NL 57/1961, 27). Pyhän päämäärän manifestoinen jatkuu myös seuraavan, 58. numeron pääkirjoituksessa (NL 58/1961, 1).

Samaisessa 58. numerossa on artikkeli ”Miksi Nikolai Nebukin päätti liittyä kommunistiseen puolueeseen”. Artikkelin ytimessä on nuori sorvaaja Nikolai Nebukin, joka työskentelee Gorkin autotehtaalla. Miksi Nikolai siis päätti liittyä puolueeseen? Hän ei voinut ”jäädä välinpitämättömäksi sille, mitä ympärillä tapahtuu” eikä voinut olla iloitsematta ja innostumatta sosialismin tahdissa sykkivästä ja kiehuva elämästä (NL 58/1961, 23).

Artikkelissa esitellään runsain kuvin tehtaan työtä ja elämää sen ympärillä. Kuva kolmesta nuoresta naisesta on kohotettu mustavalkokuvien joukosta värein huomion kohteeksi. Kuvatekstei korostaa vaikutelmaa: ”nämä tytöt laulavat tehtaan kuorossa. Toisten harrastuksena on baletti, näyttämötaide, musiikki, kirjallisuus, maalaus ym. Kulttuuripalatsissa tapaa aina nuoria, jotka ammentavat taiteesta virkistystä ja uusia voimia. Se auttaa heitä myös kykyjensä selvittämisessä. Kommunistinen puolue huolehtii siitä, että neuvostonuorisolla olisi mahdollisuus kehittää kykyjään” (NL 58/1961, 25). Vehreä katunäkymä on puolestaan varustettu seuraavalla, Nikolai-nimisen työläisen kommentilla: ”en todellakaan käsitä, miten saatte valokuvattua uuden kaupunkimme: sitähan ei näy puiden ja kukkien takaa. Se on tosiaan puutarhakaupunki! Sen kaunistamisessa kommunistit ovat myöskin aina kärjessä” (NL 58/1961, 27) (Kuva 3).

Kaksi vuotta myöhemmin numerossa 80 lanseerataan teollisuusestetiikka ”uusi inhimillisen toiminnan ala”. Reportaasissa ”Tehtas – Ihminen – Estetiikka” kirjoittajat V. Drujanov ja J. Rybtšinski toteavat, kuinka kauniin ja tarkoituksenmukaisen välinen raja ”on aina ollut melko häilyvä”, ja kuinka teollisuusestetiikan kontekstissa ”kauneuskäsitteeseen liittyy aina käytännöllisyys”. Jutussa mainitaan ”Neuvostoliitossa hiljan laadittu suositelmateos ’Konerakennustehtaan kulttuuri’”, ja kerrotaan myös, että työosaston sisustusta koskevien suositusten joukkoon kuuluu muun muassa sen väriatkaisu (NL 80/1963, 24).

Kirjoittajat kertovat lisäksi, että asiantuntijoiden laskelmat osoittavat, ”että yksistään värin ja valon tarkoituksenmukaisella käytöllä voidaan työtehoa kohottaa 15–20%”. ”Näköalat ovat tosiaan houkuttelevat.” Numerot eivät voi heidän mukaansa kuitenkaan olla työolojen

Kuva 3. Tulevaisuuden uskoa Neuvostoliitto-lehdessä vuodelta 1961 (NL 58/1961, 26–27).

kohentamisen tavoitteena: ”tärkein, mitä odotamme työolojen uudistamiselta, on työläisten terveyden ja mielialan säilyttäminen yhdessä korkean työaktiivisuuden kanssa. Näitä etuja ei voida mitata millään prosentteilla” (NL 80/1963, 24).

Seuraavana vuonna palataan taas romantiikkaan. Numeron 88 artikkelissa ”Divnogorsk: Tästä se alkaa” kerrotaan, että Divnogorsk on sosialistisen suunnitelmatalouden lapsi Jenisein rannalla, valtavan padon ympärille nouseva kaupunki. Kysymyksessä on kauniiden vuorten (*Divnie gory*) ympäröimä kaunis kaupunki, jossa pyrkimys kauneuteen ilmenee kaikessa. Lisäksi Divnogorsk on rakennusromantikkojen kaupunki. Kirjoittajan V. Illesin mukaan eräs paikallinen työmies aloitti puheenvuoronsa merkittävässä kokouksessa seuraavasti: ”kun saamme voimalaitoksen valmiiksi, otan sähköporan ja täryttimen, puhdistan ja rasvaan ne, sitten ripustan ne seinälle, kuten isoisämme ripustivat sapelinsa ja miekkansa. Ja vanhana kerron lapsille, miten taistelimme Jenisein kanssa...” (NL 88/1964, 43). Divnogorskissa lakimieskin pistää asianajohommat vuodeksi kahdeksi syrjään, jotta ei tee elämänsä suurinta virhettä ja päästä ohitse tilaisuutta osallistua omakohtaisesti ”ainutlaatuisen vesivoimalaitoksen luomiseen”. Divnogorskissa ei vain lakimies toimi betonimiehenä eli yhtäaikaaisesti työväenluokan ja sivistyneistön edustajana, myös paikalliset kirvesmiehet, muuraajat, viilaajat ja opettajat julkaisevat runokokoelmia. (NL 88/1964, 43.)

Reportaasit kauniista ympäristöistä, tehtaista, luonnon valjastamisesta ja kolhooseista jatkuivat 1970-luvulla *Neuvostoliitto*-lehdessä. Vuoden 1973 ensimmäisessä numerossa kerrotaan, että kollektiivitalous Dnipro on ”pankkitili”. Tila ”on yksi 23 yhteistaloudesta Tšerkassyn piirissä Ukrainassa” (NL 1 (192)/1973, 18). Kolhoosin nimi tulee Dnepr-joesta ja Leskin kylä on sen keskus. Kukoistuksesta kerrotaan runsain kuvin. Artikkelin viimeinen aukeama koostuu neljästä suuresta värikuvasta, jotka esittelevät yltäkylläisyyttä, taidetta, kukkaloistoa ja ihmisten iloa.

Onnelliset lapset ja päättäväinen nuoriso

Onnellisuus onkin erottamaton osa *DDR-Revuessa* ja *Neuvostoliitto*-lehdessä kuvattua kaunista elämää. Toiveikkaan, antisipoivan tulevaisuusorientaation pääviestinviejänä toimivat onnelliset lapset ja päättäväinen nuoriso. Tässä lehdet heijastelevat neuvostoyhteiskunnan ja DDR:n yhteisiä pyrkimyksiä varmistaa poliittisen järjestelmän jatkuvuus kasvattamalla lapset oikeaoppisesti ja antamalla heille myös keskeinen sija visuaalisessa propagandassa. (Vaizey 2014, 14–17; Kelly 2007.)

Neuvostoliitto-lehdessä 66/1962 on nukkeja värikuvin esittelevän aukeaman jälkeen lähes sivun kokoinen mustavalkokuva pojasta, joka katsoo silmiään siristellen korkealle taivasiin. Kuvan alla on otsikko ”Mihin katsot, pikkumies?” ja teksti visioi auvoisaa tulevaisuutta (NL 66/1962, 28). Puhtaissa vesissä pärskivillä lapsilla on myös olennainen merkitys onnellisuuden manifestoimisessa. *Neuvostoliitto*-lehden numerossa 57/1961 on laaja kuvareportaasi Kubanin seudusta, ”Venäjän helmestä”. Krasnodarin aluepiirin merenrantakyläpylässä ”käy eri vilske”, kun lapset riemuitsevat veden loiskeissa (NL 57/1961, 47). 25 vuotta myöhemmin (1986/6) koululaiset on päästetty kesälaitumille. Lähes aukeaman kokoisessa värikuvassa tytöt kirmaavat bikineissään kohti rantaa. Kylpykausi on alkanut Jurmalan hiekkarannalla Riianlahdella (NL 6 (353)/1986, 24–25). Numeron kanteen on ikuistettu innokkaan oloinen pioneerityttö.

Vuotta aiemmin *Neuvostoliitto*-lehdessä kerrottiin Žitomirista otsikolla ”Nuoriso ja kaupunki”. Rauhanaate värittää reportaasia, jonka viimeiselle sivulle on kookkaaseen lähikuvaan ikuistettu Žitomirin 5. peruskoulun 8. luokan oppilas Ljubov Antoštšuk. Hymyilevän tytön

silmät sähköyvät autuaasti ja katse on suunnattu kohti tulevaisuudessa kajastavaa maailmanrauhaa. Kuvateksti vahvistaa tätä sanomaa: ”kaupungin nuoret esittävät voimakkaan ja huolestuneen vetoomuksen rauhan puolesta koko maailmassa ajatellen niin omaa kuin äitiensä, isiensä ja lastensa tulevaisuutta. Lasten lempilaulu on se, jossa sanotaan: ’Paistaa aurinko aina, taivas kirkas on aina, elää saa äiti aina, elää saan minä myös!’ Nuoret taiteilijat omistavat töitään rauhan aatteelle” (NL 2 (337)/1985, 12). Yksi rauhan taiteilijoista on Ljubov Antoštšuk (Kuva 4).

DDR-Revuessa 12/1974 kerrotaan Bornan Pestalozzi-lastenkodista otsikolla ”Varjoton lapsuus”. Pääkuvassa kahdeksan lapsen ryhmän riemulla ei ole rajaa. Myös reportaasin muissa kuvissa kaikki lapset ovat onnensa kukkuloilla. Artikkelin alkuun sanoin: ”olemmeko joutuneet vahingossa hotellihalliin? Suurpiirteisesti sisustettu sisäänkäyntihalli, kaikkialla tuoreita kukkia koristeellisissa asetelmissa, oleskeluun houkutteleva nojatuoliryhmä ja musiikin harrastuksesta kertova flyygeeli” (DDR-R 12/1974, 26). Kirjoittaja Brigitte Thal kehuu

Kuva 4. Rauhan taiteilija Ljubov Antoštšuk (NL 2 (337)/1985, 12).

vuolaasti myös lastenkodin johtajatarta, tyylikästä ja ”samanaikaisesti niin nuorekkaalta kuin äidilliseltäkin” vaikuttavaa naista, joka poistaa kerta heitolla kuvitelmat ankaruudesta ja kurista. Lapset puolestaan kehuvat ruokaa. Yhden kuvatekstin mukaan ”viihtyisässä ruokasalissa tarjottavat monipuoliset ateriat maistuvat lasten mielipiteiden mukaan ”kerrassaan erinomaisilta” (DDR-R 12/1974, 29).

Seuraavan vuoden kesäkuun numerossa otsikoidaan puolestaan ”Lasten nauru – Meidän onnemme”. Tarjolla on toimituksen ajatuksia kansainvälisen lastenpäivän johdosta. Kuvassa lapset taputtavat riemuissaan, mutta joidenkin ilmeet ovat poissaolevia. Lapsi kuvassa äärim-

Lapsuuden optimismi!
Lapsella on kaikki edessään ja kaikki näyttää
mielenkiintoiselta.
Mutta lapsen tulevaisuus on oleva sellainen,
millaiseksi me, aikuiset teemme sen tämän- ja
huomispäiväisellä toiminnallamme.

Valek. V. KRJUKOV

Kuva 5. Lapsuuden optimismi Neuvostoliitto-lehden mukaan (NL 6 (317)/1983, 5).

mäisenä oikealla taputtaa niin tosissaan, että kasvot ovat vääntyneet irvistykseen. Kirjoittaja Gisela Lachmann ylistää lasten riemua. (DDR-R 6/1975, 22.)

Vuoden 1976 maaliskuussa kerrotaan, kuinka berliiniläisessä Nuorten kykyjen talossa mahdollistetaan ”iloista leikkiä runotarten kanssa”. Lapset laulavat, soittavat ja esiintyvät keskittyneesti. Kirjoittaja Jürgen Strauss kertoo, kuinka Nuorten kykyjen talossa luodaan ”erään kommunistin muotokuvaa”. ”Tilapäisellä näyttämöllä esittelevät Pienen teatterin jäsenet uutta ohjelmaansa. Runojen, laulujen ja kertomusten avulla esitetään taiteen keinoin DDR:n ensimmäisen presidentin Wilhelm Pieckin taisteluntäyteistä elämää”. (DDR-R 3/1976, 10.)

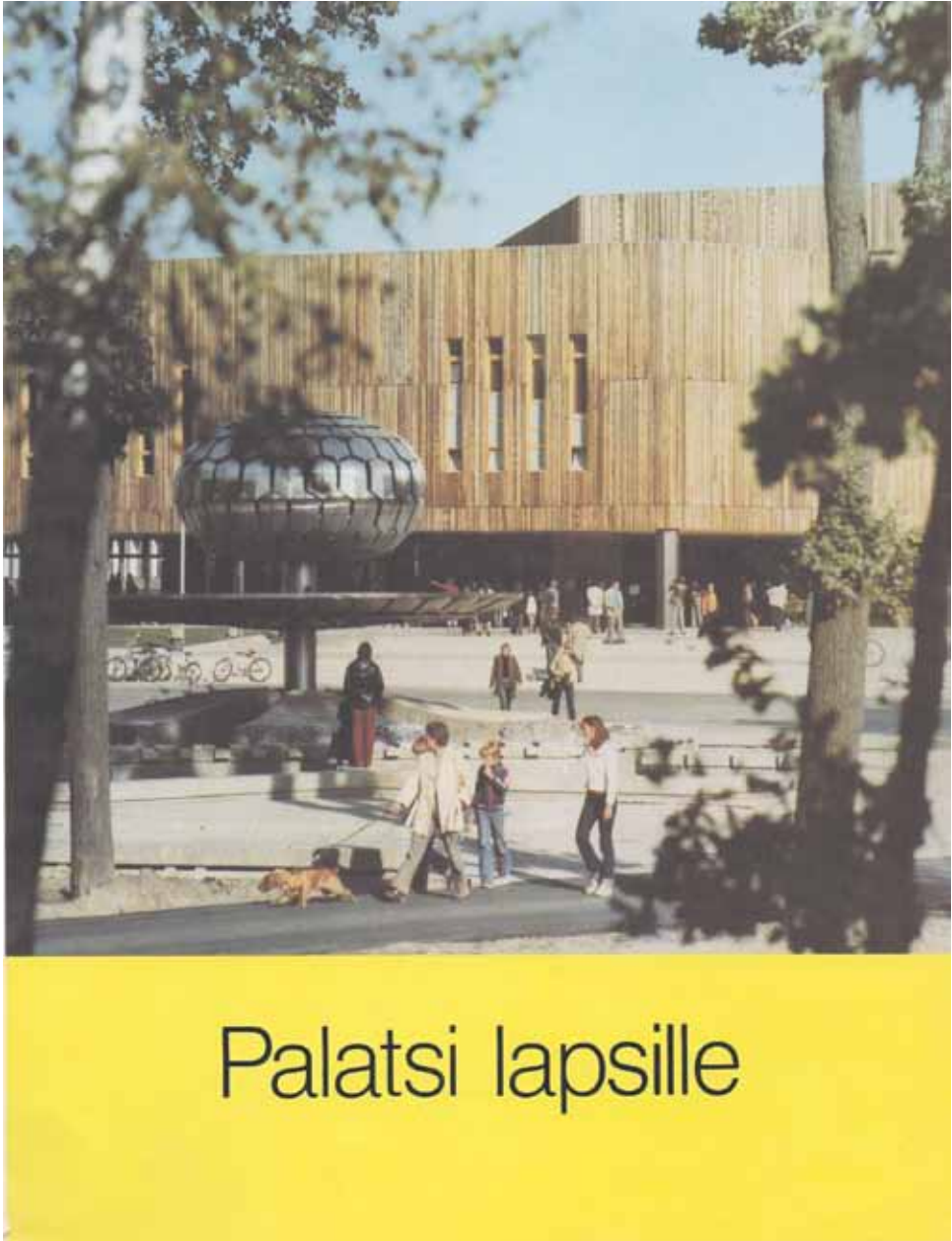
Marraskuussa 1977 *DDR-Revue* tarjoaa kuvia ”demokraattisen nuorison maailmanliiton lapsijärjestön CIMEA:n suojeluksessa” järjestetystä lasten leiristä ”Wilhelm Pieck-pioneeritasavallassa”, ”kauniin Werbellin järven rannalla Berliinistä pohjoiseen”. Alaotsikossa liputetaan ”onnellisen lapsuuden puolesta rauhan maailmassa”. ”Eläköön Punainen lokakuu!” raikuu pääotsikko. Suurimmassa värikuvassa on Barbara Sanchez Rojas Kuubasta ja hän toteaa: ”Olemme vallankumouksen rakkain aarre.” Reportaasin tekstiosuus on kooste lasten puheenvuoroista, joissa moititaan muun muassa kurjuutta, jota fasismi, kapitalismi, kolonialismi ja imperialismi lapsille aiheuttavat. (DDR-R 11/1977, 38–40.)

Nelisen vuotta myöhemmin eräs ”punaisen lokakuun maan” onnellinen lapsi iloitsee *Neuvostoliitto*-lehden kannessa. Kansikuvan selitystekstissä pohditaan, ”mikä saa tämän tytön niin iloiseksi? Sekö, että hän tuntee aikuisten häneen kohdistaman rakkauden ja huolenpidon? Sekö, että hänellä on hyviä ystäviä? ”Nythän on kevät! Kohta alkaa kesälomakin!” iloitsee 8-vuotias Julia Nikitina Moskovan lähellä olevasta Lobnjan kaupungista” (NL 5 (292)/1981, 56). Vuoden 1983 kuudennessa *Neuvostoliitto*-lehdessä julkaistiin taas ”Vetoamus maailman kaikille tiedemiehille”, jotta maailma voitaisiin riisua ydinaseista. Vetoamuksen viereen on sijoitettu sivun kokoinen mustavalkokuva riemuitsevasta pikkupojasta, joka on nostanut kädet ilmaan. V. Krjukovin ottama kuva on varustettu seuraavalla tekstillä: ”lapsuuden optimisimi! Lapsella on kaikki edessäpäin ja kaikki näyttää mielenkiintoiselta. Mutta lapsen tulevaisuus on oleva sellainen, millaiseksi me, aikuiset teemme sen tämän- ja huomispäiväisellä toiminnallamme” (NL 6 (317)/1983, 4–5) (kuva 5).

Vuoden 1987 seitsemännän *Neuvostoliitto*-lehden kannessa viisivuotiaan Janan silmät säihkyvät, kun hän huudahtaa ”minulla on tänään vieraita!” Lehdessä kerrotaan myös, että ”asian tärkeyden vuoksi hän on pukeutunut Punahilkaksi, lempisatunsa sankarittareksi” (NL 7 (366)/1987, 16). Näillä sisällöillä lehti haluaa painottaa lastenjuhlien tärkeyttä ja vedota aikuisiin, jotta heillä olisi aikaa lapsilleen. Samaisessa numerossa kerrotaan myös ”päiväkotien kadusta”. Toljatissa autonrakentajien kaupungissa, Zeljonyi-valtakadulla sijaitsee 14 päiväkotia. Artikkelissa kerrotaan ja näytetään kuinka lasten kasvot ovat iloisia. Artikkelissa vastataan myös kysymykseen ”miksi tänne on rakennettu näin monta tarhaa vierekkäin?” seuraavasti: ”se johtuu alueen sopivuudesta, päiväkotien läheisyydessä kasvaa metsä, siellä ei ole teollisuutta ja suotuisan tuuliruusun ansiosta täällä on erinomainen mikroilmasto” (NL 7 (366)/1987, 49).

Seuraavassa numerossa esitellään lasten haltioituneita ilmeitä tietokoneiden äärellä. Reportaasissa kerrotaan muun muassa, että ”elektroniikan keskustutkimuslaitoksen asiantuntijat ovat varustaneet erääseen moskovalaiseen päiväkotiin tietokonehuokan”. Siinä kerrotaan myös, että asiantuntijat eivät aio kiirehtiä kokeilujen laajentamista. Ensin muutama päiväkoti varustetaan tietokonein, sitten kehitetään ”vähitellen ohjelmia tietokoneopetuksen käyttöönottamiseksi päiväkodeissa ja silloin kokeista voidaan siirtyä jokapäiväiseen ja kaikkialla toteutettavaan käytännön toimintaan” (NL 8 (367)/1987, 18).

Kun Neuvostoliitossa lapset saivat tietokoneet päiväkoteihin, DDR:ssä lapsille rakennettiin oma palatsi. *DDR-Revue*ssa 6/80 on runsaasti kuvitettu reportaasi Pioneeripalatsi Ernst Thälmannista, ”Lasten palatsista” eli pioneerien monitoimitalosta. Lehti kuvaa, kuinka palatsi sijaitsee Berliinin Wuhlheidessa, ”siellä, missä maamme ensimmäinen presidentti Wilhelm Pieck luovutti DDR:n lapsille Ernst Thälmannin nimelle omistetun pioneeripuiston”. Artikkelissa kerrotaan myös, että talo on 213 metriä pitkä ja 120 metriä leveä, että rakennustyöstä vastannut tohtori Günther Stahn on ”omistanut sydämensä lapsille” ja että ”pioneeripalatsi

*Kuva 6. Lasten pioneeripalatsi esitellään DDR-Revue*ssa vuonna 1980 (*DDR-R 6/1980, 50*).

heijastaa muodoltaan, materiaalin valinnassa ja valonjohdatuksessa luonnonläheisyyttä ja lämpöä” (DDR-R 6/1980, 50–51) (Kuva 6).

Kuvasta näkyykin, että talon ulkokuoressa on käytetty pystysuoraa lankkua ja puun sävyt vaihtelevat rikkaasti. Talossa on runsaasti tiloja erilaisille aktiviteeteille, kuten kolme salia, ”joista toinen on toistaan vaikuttavampi: 600-paikkainen suuri sali, tasosali, jossa on 250 paikkaa, sekä 150-paikkainen esitelmäsali” (DDR-R 6/1980, 51). Edelleen palatsin kuvauksesta käy ilmi koko harrastusmahdollisuuksien kirjo:

Kerhoille ja harrasteluryhmille on 60 huonetta, niiden joukossa laboratorioita ja askartelutiloja, jotka tarjoavat päivittäin 2 000 lapselle tilaa ja mielenkiintoisia harrastusmahdollisuuksia. Palatsin 300 pedagogista ja teknistä työntekijää huolehtii siitä, että toiminta on kiinnostavaa ja mielekästä. (...) Täällä voi harrastaa fysiikkaa ja kemiaa, päästä historian jäljille ja tuntee itsensä avaruuskeskuksessa monipuolisten simulaattorien ääressä vaikkapa taivaan valloittajaksi. Lapsilla on mahdollisuus keittää, maalata, piirtää, painaa ja suunnitella teksteilejä. (...) Talossa toimii pantomiimi- ja tanssiryhmä ja lisäksi järjestetään joukko opettavia kursseja, joista mainittakoon liikenneopetus-, ensiapu- ja paloturvallisuuskurssit. Urheiluosasto, josta lasten äänet kuuluvat raikuvimmin, on varustettu urheilu- ja uimahallilla, jossa on 50 metrin allas, hyppytorni sekä uimataidottomien allas. Rakennusta ympäröivät paalukylä, minigolf- ja muut pienurheilukentät, biologia-asema näyttely- ja kasvihuoneineen, puu- ja pensaskasvien kokeiluviljelmä ja koulupuutarha, juhlapuisto suihkulähteineen sekä kilpailu- ja harjoitusallas laivojen pienoismallien rakentajille. (DDR-R 6/1980, 51–53.)

Kirjoittaja Brigitte Thal kysyy: ”kenelle tämän todellisen, mutta silti satumaisen palatsin ovet sitten avautuvat? Valituilleko?”, ja vastaa: ”se on rakennettu ennen kaikkea pääkaupungin tytöille ja pojille, mutta tilaisuuksiin, joita usein järjestävät tunnetut tiedemiehet, taiteilijat ja urheilijat, pääsee luonnollisesti lapsia muualtakin maasta” (DDR-R 6/1980, 53).

Kahdeksan vuotta myöhemmin *DDR-Revuen* 4/88 kannessa poseeraa hyvinvoiva lapsi. Numerossa kerrotaan, kuinka lapsista pidetään hyvää huolta muun muassa tarjoamalle heille kylpylähoitoja. Ingressissä todetaan, että DDR:ssä on 25 lastenparantolaa ja 63 lasten terveyskylpylää. ”Lähes 21 000 pientä potilasta, jotka sairastavat ennen kaikkea hengitysteiden ja ihosairauksia, voivat parantaa terveydentilaansa yleensä kuuden viikon pituisen terveyskylpylähoidon aikana jossain maamme sanatoriossa” (DDR-R 4/1988, 26). Utooppisen tasapainoa ei rikota kertomalla hengitystie- ja ihosairauksien yhteydestä mittaviin ilmaanasteisiin.

Uusien sukupolvien kasvattaminen marxilais-leniniläisesti ”oikein” oli Neuvostoliiton ja koko Itä-blokin järjestelmän jatkuvuuden kannalta keskeistä. *DDR-Revuessa* ja *Neuvostoliitto*-lehdessä nuoriso esitettiinkin päättäväisenä, työteliäänä ja moraalisesti ryhdikkäänä tehtaissa, kollektiivituloilla, opinahjoissa ja vapaa-ajalla. *Neuvostoliitto*-lehden toimittaja J. Kotler painottaa tulevien sukupolvien merkitystä artikkelissaan ”Aikuiset ja lapset” vuodelta 1964 seuraavasti:

Yleisvaltakunnallisen väenlaskennan tuloksista ilmenee, että suunnilleen joka kolmas Neuvostoliiton asukas on alle 16-vuotias. Millaisiksi nämä nuoret kansalaiset kasvavat? Yhteiskuntamme suunnittelee tulevaisuuttaan moniksi vuosikymmeniksi eteenpäin, luo tuon tulevaisuuden pohjaa jo tänään eikä sille ole suinkaan samantekevää kuka uuteen taloon tulee asukkaaksi. (NL 88/1964, 13.)

DDR:läisen nuorison kärkijoukkoa olivat Freie Deutsche Jugend -järjestön (Saksan vapaa nuoriso, FDJ) sinipuseroiset aktiivit.³ *DDR-Revuen* numerossa 5/1974 on otsikko ”Lähemmäksi aurinkoa” ja kuva, jossa FDJ-puseroinen poika on nostanut hartioilleen afrikkalaisen pikkutytön. Kirjoittaja Gisela Lachmann uskoo, että ”vaalea poika ja kysyvästi ympärilleen vilkuileva tyttönen mustine saporineen” antavat kenelle tahansa havainnollisen vahvistuksen ”työläis- ja talonpoikaisvaltiomme politiikasta – rajoittamatonta solidaarisuutta kaikkia sorrettuja, syrjittyjä ja vainottuja, imperialistisen politiikan uhreja kohtaan” (DDR-R 5/1974, 18). Kuva on Itä-Berliinin nuorisofestivaaleilta vuodelta 1973.

Sinipuseroiset nuorisoliittolaiset soittavat ja laulavat *DDR-Revuen* 5/77 kannessa ryhdikkäästi ja antaumuksella. Tuolloin, lehden ykkösteemana oli ”ongelmia, joita vain sosialismi ratkaisee”. Viidennen numeron teemapalstalla on iso otsikko ”Nuoriso” ja kolme kuvaa. Ensimmäisessä niistä apaattisen ja joutilaan näköiset nuoret miehet seisoskelevat ja nojaillevat virastokäytävän seinin. Kuvateksti kiteyttää: ”Huono lähtökohta elämälle! Työttömiä nuoria Dortmundissa (BRD).” Viereisessä kuvassa ilmeisen keskittynyt nuorimies vääntää tarkkailupöydän vipuja. Kuvateksti kertoo, että ”Boxbergin (DDR) voimalan nuorisotyöryhmä ’8. toukokuuta’ on vastuussa turbiinisarjasta I.” Kaikkien suurimmassa kuvassa on vakavaimainen 21-vuotias koneenkäyttäjä Petra Biermann, joka ”edustaa ikätovereittensa etuja kansankamarin jäsenenä.” Kuvien alla lukee: ”unohdettu sukupolvi vai huomispäivän isäntä.” Näistä jutuista ei jää epäselväksi, kumpi Saksa kantaa nuoristaan paremmin vastuuta. Seuraavalla aukeamalla DDR:n ministerineuvoston nuorisoasiainviraston johtaja Hans Jagenow kertoo, kuinka nuorisoon luotetaan, kuinka nuorisolla on oikeus ja velvollisuus olla mukana päätöksenteossa, ja kuinka nuorten asioita ylipäätään hoidetaan DDR:ssä loistavasti (DDR-R 5/1977, 20–23).

Lapset laitetaan peliin vielä aivan DDR:n lopun kynnyksellä. Toiseksi viimeisen *DDR-Revuen* kannessa kasvomaalauksin ja tekonenin varustetut tyttö ja poika iloitsevat kansainvälisen lastenpäivän johdosta. Numerossa juhlietaan myös Friedrich Wilhelm August Fröbelin perustaman, ensimmäisen saksalaisen päiväkodin 150-vuotisjuhlaa. (DDR-R 6/1990.)

Kauniin elämän utooppinen alkujuuri ja vaaniva dystopia

Sekä *DDR-Revuen* että *Neuvostoliitto*-lehden toimitukselliset strategiat kulkivat seuraavan kaavan mukaisesti: tavoite ilmaistiin virallisten puolueohjelmien muodossa ja keinot näihin tavoitteisiin pääsemiseksi esitettiin ylistämällä kulloisiakin toimenpiteitä ja näyttämällä iloisia ja tarmokkaita ihmisiä. Vakuuttelussa käytettiin paljon lukuja osoittamaan, kuinka esimerkiksi uusia asuntoja rakennettiin, ympäristön saastuttamista vähennettiin tai kuinka moni kansalainen harrasti taiteita. Luvut viestivät eräänlaista taistelumentaliteettia, jossa oletettiin, että lukija vakuuttuu viimeistään luvut nähdessään. Myös laadullinen puoli oli mukana, mutta lukujen uskottiin vakuuttavan tehokkaammin. Lehden tekijöiden toinen perusoletus oli, että lukija ymmärtää, kuinka sosialistinen järjestelmä on kapitalistista edistyksellisempi, humanimpi ja tasa-arvoisempi. Vastakkainasettelua kuitenkin käytettiin runsaasti yhdessä sosialistiselle propagandalle tyypillisen epäsuhtaisen rinnastamisen kanssa eli osoittamalla pelkästään kapitalististen maiden epäkohtia ja ylistämällä sosialististen maiden huippusaa-vutuksia – todellisia tai liioiteltuja. Etenkin *DDR-Revuessa* rinnastus Länsi-Saksaan kuului näihin ”vakiokoeinoihin”.

Uskottavuuden luomiseksi tarvittiin taitavia ja lojaaleja valokuvaajia, hyvinvoivan näköisiä ihmisiä, kauniita näkymiä ja ehostettuja kaupunginosia. Kauniit naiset, komeat miehet sekä

reippaat ja iloiset lapset olivat etusijalla. Lisäksi lapsilla ja nuorilla oli merkittävä järjestelmää oikeuttava rooli, koska keskeisin toimituksellinen strategia oli kytkeä syy seuraukseen eli väsymätön sosialistinen rakennustyö luokattoman, tasa-arvoisen ja riistosta vapaan maailman syntymiseen tulevaisuudessa. Kansalaisten sitoutuminen puolueohjelmiin esitettiin saumattomana, minkäänlaisia säröjä tai järjestelmän kyseenalaistamisia ei käsitelty. Utopia tuli saada näyttämään todelliselta, eheältä ja tiiviiltä, jotta reaaliosialismin todellisuus ei pääsisi aiheuttamaan säröjä ihannekuvaan.

Sekä *DDR-Revuen* että *Neuvostoliitto*-lehden retorinen päästrategia oli samastaa sosialistisen järjestelmän intressit lukijan vastaaviin. Käyttämällä tehokasta kieltä ja vaikuttavia valokuvia lukija piti saada vakuuttuneeksi sekä DDR:n ja Neuvostoliiton olojen paremmuudesta verrattuna dekadentiin länteen, että sosialistisen järjestelmän kannattamisesta myös kapitalistisissa maissa. Molempia lehtiä julkaistiin useilla kielillä ja niitä levitettiin myös niin sanotuissa kapitalistisissa maissa, kuten Iso-Britanniassa, Tanskassa, Italiassa ja Ranskassa. Tässä ilmenee hyvin, kuinka identifikaatiota käytettiin yhdessä erottautumisen kanssa: kun pyrittiin muodostamaan yhteinen sosialistinen intressipiiri, samalla korostettiin, kuinka se on parempi kuin kapitalistinen järjestelmä, eli erottauduttiin vihollisesta. Näin rakennettiin suostuttelevuutta, jota edelleen vahvistettiin käyttämällä toistoa tai jatkuvaa viestin vahvistamista kärjistämällä ja liioittelemalla. Identifikaatio ilmeni myös silloin kuin käytettiin ”vain” sanaa: oli ”ongelmia, joita vain sosialismi ratkaisee” tai ympäristökysymys oli ratkaistavissa ”vain suunnitelmataloudessa”.

Hyperbola oli myös ahkerassa käytössä. Edistys ja kauneus häikäisivät niin, että ne eivät olleet edes representoitivissa. Esimerkiksi DDR:n juhluvuonna menestystä koottiin yhteen seuraavasti:

Jos haluaisi laatia täydellisen tilinpäätöksen kaikista DDR:n 25-vuotisen olemassaolon aikana saavutetuista menestyksistä, pitäisi olla pelkästään lukuja varten käytettävissä useampia kirjoja ja kokonaisia kirjastoja 17 miljoonan asukkaan henkilökohtaisia tilinpäätöksiä varten. (...) Tuskin on yhtään DDR:n asukasta, joka ei olisi ylpeä saavutetuista tuloksista. (DDR-R 12/1974.)

Myös Erich Honecker turvautui ahkerasti hyperbolaan virallisissa liturgioissaan, esimerkiksi painottaessaan tasa-arvoa: ”socialismin eräs suurimmista saavutuksista maassamme on naisen tasa-arvoisuus, joka on toteutettu laajamittaisesti niin laeissa kuin myös käytännön elämässä. Maailman yksikään kapitalistinen valtio ei voi väittää itsestään samaa” (DDR-R 3/1975, 45).

Dystooppista oli kuitenkin vaikea pitää etäällä, vaikka retoriset keinot olivat kovia. Jos ihmisten kauneusaistin kasvaminen ja lasten onnellisuus olikin mahdollisia esittää ilman pelkoa, että lännestä tai omien kansalaisten keskuudesta vyöryy saman tien vastaavidenssiä, esimerkiksi asunto- ja ympäristökysymykset olivat vaikeampia ratkaista. Itä-Saksan kaupungit rapistuivat väijäämättä. Dystooppinen ja utooppinen olivat alituisesti läsnä. Kansalaisten humanien olosuhteiden ja ideologisen vapauden suhteen pitäydettiin 100 prosenttisesti utooppisessa, mutta dystopia vaani kansalaisten ja järjestelmän arkea nähneiden kapitalististen vieraiden tietoisuudessa. Berliinin muurista kirjoitettiin vasta muurin murruttua, Saksojen yhdistymisen kynnyksellä vuonna 1990 (DDR-R 6/1990, 58–61).

Huolimatta siitä, että virallisesti sosialismissa oli edetty utopiasta tieteeseen (Lenin; Konsantinov 1972), *DDR-Revuessa* ja *Neuvostoliitto*-lehdessä rakennettu kauniin elämän utopia

on malliesimerkki utooppisen projektin representaatiosta, jossa täysin epäkelvon maailman tilalle kehitellään kuvittelemalla uusi ja parempi maailma. Tässä utooppisen ja dystooppisen dialektiikka ilmenee siten, että negatiivinen asiantila – eli dystopia – koostuukin aiemmasta taantumuksellisesta, fasisisesta yhteiskuntajärjestelmästä ja sen hetkisestä läntisestä kapitalistisesta järjestelmästä, joka ei ollut tehnyt riittävää pesäeroa fasismiin. Tämä negatio täytyy voittaa, eli keikauttaa positiiviseksi. Utooppinen projekti perustuu kokonaan uudenlaisen maailman rakentamiselle. Nyt rakennetaan sellaista yhteiskuntaa, jolla ei ole historiallista edeltäjää, koska se tulee olemaan niin edistyksellinen ja hyvä. Kauniin elämän utopia – kuten koko kommunistinen utopia – sai pontimensa dystooppisen voittamisesta. Riippumatta toisenlaisesta dystooppisesta eli kaikkialla vaanivasta totalitaarisesta järjestelmästä, kauniin elämän visiolla pyrittiin luomaan tila toivolle jostakin toisenlaisesta maailmasta. Toiveikuutta söi kuitenkin se, että kauniin elämän utopia taisi toimia parhaiten omassa abstraktissa sfäärissään: tarinana, satuna tai ihanana unena.

Tästä analyysistä pääsemme asian kulttuurihistorialliseen ytimeen, kauniin elämän utopian avaintekstiin, jonka pontevana ytimenä väikky nimenomaan uni.⁴ *DDR-Revuessa* ja *Neuvostoliitto*-lehdessä esitetty kaunis elämä noudattaa tarkasti käsikirjoitusta, avaintekstiä, joka teki suuren vaikutuksen itse V. I. Leniniin. Jopa niin, että hän nimesi yhden poleemisista teksteistään ihanteensa mukaan. Kysymyksessä on Nikolai Tšernyševskin romaani *Mitä on tehtävä? Kertomus uusista ihmisistä* vuodelta 1863. Alun perin esteettisenä haaveena kuvattu utopia siirtyi Leninin visioon sosialismista, jonka on arvioitu vaikuttaneen jopa lokakuun vallankumoukseen ja Neuvostoliiton syntymiseen (Frank 1990, 187–200). Vallankumousromantiikka ja utooppinen visio paremmasta maailmasta kivetettiin vuosikymmenten saatossa marxismi-leninismiksi, tieteellisen kommunismin ideologiaksi, joka kuitenkin piti paradoksaalisesti yllä kommunistista utopiaa – siis siitä riippumatta, että virallisesti sosialismissa oli edetty utopiasta tieteeseen. DDR:ssä marxismi-leninismiä alettiin siirtää käytäntöön toden teolla vuodesta 1949. Kauneuden yhteys tasa-arvoisen ja sosiaalisesti humanin maailman rakentamiseen näkyi vielä 1960–1980-luvuilla Nikita Hruštševin ja Erich Honeckerin retoriikassa *DDR-Revuen* ja *Neuvostoliitto*-lehden sivuilla. Uutta ihmistä muovattiin ja tulevaisuutta tunnusteltiin kummankin julkaisun palstoilla ahkerasti. (NL 43/1960; DDR-R 10/1974, 29.)

DDR-Revuen ja *Neuvostoliitto*-lehden muodostama diskursiivinen kokonaisuus on toisin sanoen hyvin lähellä Tšernyševskin romaanissaan kuvaaman Vera Pavlovnan neljännen unen visuaalista vastinetta: kaunista elämää kauniissa maailmassa viljavainioineen ja kukkamerineen:

Viljavainio väikky kullanhäikäisevänä. Pelto on kauttaaltaan kukassa, sadat, tuhannet kukkasat olivat puhkeamaisillaan pellonpientareen pensaisissa, pensaiden takana kohoava metsä vihannoi ja kuiskii ja on samoin täynnä erivärisiä kukkia. Viljavainio, niityt, pensaat ja kukat metsässä tuoksuvat. Pikkulinnut liitelevät oksalta oksalle ja tuoksuilta oksilta kantahtuu tuhansia ääniä. Viljavainion, niittyjen, pensaiden ja metsän takana näkyvät samanlaisia kullanhoidtoisia viljavainioita, kukkivia niittyjä sekä kukkasten peittämiä pensaita aina kaukaisimmille vuorille asti, missä kasvaa metsää ja joita valaisee aurinko. (Tšernyševski 1982, 394–397.)

Tšernyševskin romaanissaan kuvaaman utopian tapaan elämä myös käsittelemässäni aikakauslehdissä on terveellistä ja rauhallista. Ihantolassa vallitsee sukupuolten välinen ja kaikinpuolinen tasa-arvoisuus ja esteetön vapaus. Työ on nautinnollista ja elähdyttävää. Erämaat

muutetaan vanhatestamentillisen luvatus maan enteilyn mukaisesti viljavaksi seuduksi, joilla vuotaa maitoa ja mettä. Tien tulevaisuuteen näyttää valoisa ja kaunis, täydellinen valtakunta.

Siinä missä retoriikka- ja representaatioanalyysi paljastavat *DDR-Revuen* ja *Neuvostoliitto*-lehden ideologiset strategiat ja propagandistiset keinot – eli tarkoitushakuisen poliittisen vaikuttamistyön – utooppinen luenta – tai jäljittäminen – nostaa esiin toisenlaisen politiikan: työn paremman maailman puolesta. Vaikka *DDR-Revue* ja *Neuvostoliitto*-lehti edustavat reaaliosialistista propagandamateriaalia *par excellence*, niiden representatiivinen todellisuus kielii yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiasta eli jostakin sellaisesta teoreettisesta lähtökohdasta, jonka avulla yhteiskunta ja maailma ajatellaan radikaalisti uudella tavalla (Lakkala 2017). Tällöin se, mikä tästä propagandasta jää yli, on juuri todellisuuden ja idealistisen retoriikan silmiinpistävä ristiriidan tuottama ylijäämä: se, joka ei toteutunut. Juuri se, mikä jäi toteutumatta, jäi ilmaan mahdollisena maailmana, tasa-arvoisena ja humanina maailmana, joka odottaa yhä tulemistaan.

Viitteet

- 1 *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED)* eli Saksan sosialistinen yhtenäisyyspuolue.
- 2 Täysin kattavan aineiston hankkiminen ei ole ollut käytännöllisesti mahdollista. Lehtien kaikkia numeroita ei ole saatavilla edes Työväenliikkeen kirjastossa tai Varastokirjastossa. Olenkin hankkinut satoja numeroita nettidivareista, kirpputoreilta ja antikvaareista. Joitakin kymmeniä numeroja sain Rovaniemen taidemuseon intendentiltä Riitta Kuusikolta. Siitä Riitalle kiitos.
- 3 *Freie Deutsche Jugend (FDJ)* eli Saksan vapaa nuoriso oli *SED:n* nuoriso-osasto.
- 4 Kiitän tästä merkittävästä huomiosta Jyrki Siukosta.

Lähteet

Lehtiaineisto

DDR-Revue 1960–1990 (DDR-R)

Neuvostoliitto 1957–1991 (NL)

Kirjallisuus

Abraham, Nils (2007), *Die politische Auslandsarbeit der DDR in Schweden. Zur Public Diplomacy der DDR gegenüber Schweden nach der diplomatischen Anerkennung (1972–1989)*. Berlin: LIT Verlag.

Bloch, Ernst (1986), *The Principle of Hope*. Volume one. Cambridge: MIT Press.

Boer, Roland & Li, Zhixiong (2015), Interpreting Socialism and Capitalism in China: A Dialectic of Utopia and Dystopia. – *Utopian Studies* 26:2, 309–323.

Davies, Stephen (2012), *The Artful Species. Aesthetics, Art, and Evolution*. Oxford: Oxford University Press.

- Eaton, Marcia Muelder (2006), *Beauty and Ugliness In and Out of Context*. – *Contemporary Debates in Aesthetics and the Philosophy of Art*. Ed. Matthew Kieran. Oxford: Blackwell Publishing, 39–50.
- Frank, Joseph (1990), *Through the Russian Prism. Essays on Literature and Culture*. Princeton: Princeton University Press.
- Fulbrook, Mary (2008), *The People's State. East German Society from Hitler to Honecker*. London: Yale University Press.
- Grieder, Peter (2012), *The German Democratic Republic*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Hentilä, Seppo (1992), *DDR Valtio ilman kansaa*. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Hentilä, Seppo (2003), *Kaksi Saksaa ja Suomi. Saksan-kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan haasteena*. Helsinki: SKS.
- Hentilä, Seppo (2004), *Harppi-Saksan haarukassa. DDR:n poliittinen vaikutus Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Holborn, Mark & Nyström, Torsten (2007), *Propaganda. Valokuvia neuvostoarkistosta*. Suom. Iiro Kuuranne. Helsinki: Otava.
- Jameson, Fredric (2010), *Valences of the Dialectic*. London: Verso.
- Jameson, Fredric (2007), *Archaeologies of the Future*. London: Verso.
- Kelly, Catriona (2007), *Children's World: Growing Up in Russia 1890–1991*. London: Yale University Press.
- Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri (toim.) (2010), *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kohonen, Iina (2012), *Gagarinin hymy. Avaruus ja sankaruus neuvostovalokuvissa 1957–1969*. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Konstantinov, F. V. (1972), *Marxilais-leniniläisen filosofian perusteet*. Suom. K. Juntunen & V. Airola & J. Prohorov & U. Ruhanen. Moskova: Edistys.
- Lakkala, Keijo (2017), Utopiat yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiana. – *Futura* 1, 14–21.
- Lenin, V. I. (Ei vuosilukua), *Utopistisesta ja tieteellisestä sosialismista*. Moskova: Edistys.
- Ledeneva, Alena V. (1998), *Russia's Economy of Favours. Blat, Networking and Informal Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Luuukkanen, Arto (2004), *Neuvostojen maa. Neuvostoliiton historia 1917–1991*. Helsinki: Edita.
- Margolin, Viktor (1997), *The Struggle for Utopia. Rodchenko, Lissitzky, Moholy-Nagy 1917–1946*. London: The University of Chicago Press.
- Perelman, Chaïm (1996), *Retoriikan valtakunta*. Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Summa, Hilikka (1996), Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. – *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Toim. Kari Palonen & Hilikka Summa. Tampere: Vastapaino, 51–83.
- Taylor, Frederick (2008), *Berliinin muuri. 13. elokuuta 1961 – 9. marraskuuta 1989*. Suom. Matti Kinnunen. Helsinki: WSOY.
- Thompson, John, B. 1990. *Ideology and Modern Culture*. Cambridge: Polity Press.
- Tšernyševski, Nikolai (1982), *Mitä on tehtävä? Kertomus uusista ihmisistä*. Suom. Nikolai Jaakkola. Moskova: Kustannusliike Progress.
- Vaizey, Hester (2014), *Born in the GDR. Living in the Shadow of the Wall*. Oxford: Oxford University Press.
- Vihavainen, Timo; Manninen, Ohto; Rentola, Kimmo & Žuravljov, Sergei (2017), *Varjo Suomen yllä: Stalinin salaiset kansiot*. Jyväskylä: Docendo.